

רמלה - אתר מפתח על מפת התיירות של הארץ

הוותיקים בינינו אשר הזדמנו לביקור ביפו העתיקה, לפני שנות דור, נתקלו בעיר חרבה, עזובה ומוזנחת. בתי העתיקים שמשו בעיקר כמשכן לסוחרים סמים ועבריינים. מעטים המבקרים אשר האמינו באותם הימים כי העיר העתיקה של יפו תהפוך לאחת מנקודות הציון במפת התיירות של ישראל. השקעות עתק של משרדי הממשלה השונים ושל עיריית תל-אביב הפכו את הרובע החרב לאתר מרתק בו ניתן לבקר במבנה החמאם התורכי, בכנסייה פרנסיסקנית, במסגד ובסביל הסמוך לו, במגדל השעון וכמובן בשפע המסעדות, הגלריות וחנויות המזכרות במתחם שוק הפשפשים ובכיכר השעון. בעקבות ההשקעות הממלכתיות הגיעו גם יזמים פרטיים רבים, בהם חברות ששימרו ושחזרו את הקישלה ואת בית החולים הצרפתי אותם פיתחו כמלונות יוקרה.

רמלה נמצאת במידה רבה במקום בו הייתה יפו לפני ארבעים שנה. בסקירה זאת נציג בפני הקוראים את העושר הרב של המונומנטים, המבנים והאתרקות שבעיר. את הים לא נוכל כנראה להעביר לגבולה של רמלה, אך גישה מקצועית, תכנון ארוך טווח והשקעה נאותה יכשירו ללא ספק את העיר כאחד ממוקדי התיירות החשובים ביותר על מפת התיירות של הארץ, ואגב כך יביאו לשינוי דרמטי בתדמיתה של העיר.

אתרי רמלה

את האתרים בחרנו להציג באופן תמציתי, כי קצרה היריעה מלתאר את האתרים ואת עברם בפירוט. בחרנו להציג את האתרים ממזרח למערב, כך שהתיאור יוכל להוות שלד לתכנון מסלול סיור בעיר. לקוראים מומלץ לסייר ברמלה במסגרת סיורי תגליות ולהיחשף לצפונותיה.

המרכז הקראי העולמי - המרכז הקהילתי, הדתי והרוחני של בני העדה. במרכז מצויגים הקראים את ההיסטוריה המפוארת שלהם כחלק מהעם היהודי.

חאן א-פוחאר - חאן דרכים מפואר וחרב אשר שימש גם כשוק לממכר כלי חרס ומכאן שמו (פוחאר בערבית - כלי חרס). בחאן התקיימה ישיבה היסטורית של הועד הפועל הציוני בהשתתפות דוד בן-גוריון.

דאר סלימאן א-טאג'י - וילה ערבית מפוארת אשר הגרעין הקדום שלה נבנה ככל הנראה בתקופה הממלוכית (המאה ה-12).

כנסיית יוחנן/ מסגד אל-עומרי - כנסייה צלבנית, מן המאה ה-12, המרשימה בין הכנסיות הצלבניות בכל רחבי הארץ. הכנסייה השתמרה בשלמותה והוסבה על ידי הממלוכים לשמש כמסגד הגדול של העיר.

המוזיאון העירוני - מוזיאון ארכיאולוגי היסטורי ובית יד לבנים, אשר הוקם במבנה ישן ששימש בעבר כאכסניה על אם הדרך בין יפו לירושלים.

השוק העירוני - שוק תורכי פרובינציאלי טיפוסי. בשוק תוכלו ליהנות ממגוון צבעים, ריחות וקולות. לצד הדוכנים הרגילים מוגשת לימונדה טבעית וקרה, בורקס טורקי אמיתי ועוד הפתעות. שוק רמלה מהווה באופן מסורתי ברומטר לחיזוי מגמות ערב בחירות לכנסת.

שוק יום רביעי - השוק השבועי האותנטי של המדינה. פעם בשבוע, ביום ד', מגיעים לשוק מאות רוכלים אשר מוכרים כלי בית משומשים, בגדים במחירים צנועים, פרחי נוי, דברי חשמל וכל הבא ליד.

הכנסייה הארמנית - כנסייה הנמצאת בלב הרובע הארמני. הכנסייה שימשה בעבר את הקהילה הארמנית בעיר, אך כיום לא מתקיימים בעיר חיי קהילה והכנסייה נפתחת רק במועדים מיוחדים.

הכנסייה היוונית אורתודוקסית על שם ג'ורג' הקדוש - כנסייה וותיקה בעיר אשר שוקמה בשלהי המאה ה-19.

הכנסייה האנגליקנית - מבנה אבן נאה, שהוקם על רחובה הראשי של רמלה, לשעבר הדרך הראשית בין יפו לירושלים, אשר בחזיתו מתנוסס מגדל דמוי צריח אירופאי.

ליצירת קשר: 08-6611330

הכנסייה הפרנסיסקנית - כנסייה קדומה אשר שוקמה בשלהי המאה ה-17. בכנסייה מוצג הציור המקורי היחיד בארץ מעשה ידיו של טיציאן, הצייר האיטלקי המפורסם בן תקופת הרנסאנס. באכסניה שבמזר הפרנסיסקני הסמוך לן נפוליאון בונפרטה בעת מסעו בארץ-ישראל בדרכו לעכו.

חמאם רדואן - חמאם תורכי טיפוסי, אשר יתכן שחלקו נבנה כבר בתקופה הממלוכית. החמאם שימש את תושבי העיר לרחצה עד ימי מלחמת העצמאות. כיום החמאם הרוס בחלקו אך ניתן לשקמו ולשחזרו.

המסגד הלבן - אחד המונומנטים החשובים בארץ ישראל מן התקופות המוסלמיות. זהו מסגד חצר אשר נבנה לראשונה במאה ה-11, בתקופה האומאית. בהמשך שוקם המבנה תחת השלטון הממלוכי. בחצר המסגד הוקמו שלוש בריכות ענק לאגירת מים אשר הוזרמו למקום, ככל הנראה, באמצעות אמת המים שנבנתה בתקופה המוסלמית הקדומה בין עין ירד הסמוך לתל גזר לעיר רמלה.

מגדל הארבעים - מגדל תצפית צבאי מפואר אשר הוקם על ידי הממלוכים בצמוד למסגד. במצרים הקימו הממלוכים עוד מגדלים אחדים כדוגמת המגדל שברמלה, אך זה מרשים בחזותו יותר מאחיו המצריים. ישנם חוקרים שטוענים שהמגדל נבנה כמינרט (צריח) של המסגד.

נבי צ'אלח - קבר נבי צ'אלח, מוקדש לנביא נערץ, ממבשרי האיסלאם, אשר הגה את רעיונות האמונה המונותאיסטית עוד קודם לנביא מוחמד. מקום קברו של נבי צ'אלח מזוהה כמעט בכל ארץ מוסלמית. עד קום המדינה נהגו מוסלמים רבים לקיים מדי שנה באביב, עליה לרגל אל הקבר.

בריכת הקשתות - המונומנט העבאסי היחיד בכל ארץ ישראל. בריכת הקשתות הוקמה בשלהי המאה ה-8. זו אחת מבריכות תת-קרקעיות רבות שהיו בעיר, אך שלא כשאר הבריכות, היא לא נבנתה כמאגר למי נגר אלה כמעין באר שקרקעיתה חשופה לעדשה של מי תהום, המשנה את מפלסה מעונה לעונה. במקום צולמה סצנה מפורסמת בסרט "חסמבה".

כיצד הופכים את רשימת האתרים למוקד תיירותי קולט קהל?

ראשית, צריכה עיריית רמלה לקבל החלטה עקרונית לפיה העיר מכירה בעושר המיוחד של אתריה ובחשיבות הכלכלית והחברתית הטמונה בהפיכתה למרכז תיירות ארצי ובנילאומי. נחישותה של העירייה לממש את היעד צריכה להיות ברורה לכל, כך שבפרק זמן קצר ככל שניתן יוצר אמון במהפכה שברדף. עיריית רמלה צריכה לבחור בגוף ביצוע מקצועי אשר יוביל מהלך ארוך טווח ליישום החזון. כדי לאפשר ביצוע של מהפכה כמתואר להלן במשך שנים ממושכות, יש לעצב תכנית אב לתיירות ותכנית מתאר הנגזרת מתכנית האב. עבודה תכנונית רבה נעשתה כבר בעבר וניתן ליישם חלקים ניכרים ממנה. תכנית המתאר של העיר צריכה לכלול בתוכה תחום שיהיה מיועד לשימור ולתיירות. תקנון תכנית המתאר ומערכת של חוקי עזר עירוניים יאפשרו לשמר את כל הבתים העתיקים בתחום זה כך שהמרקם האדריכלי המיוחד כל כך לרמלה לא ימחק מעל פני הקרקע בטרם תבוצע התכנית. כל שינוי במבנים העתיקים יהיה כרוך בהקפדה על שימוש בטכניקות שימור מקצועיות. יתוכנן תקן מיוחד לסלילת רחובות ומדרכות בריצוף אבן טבעית. תאורת הרחובות, שלטי הרחובות, שלטי הפרסום, פחי האשפה, שקתות המים וכל פרט אחר יעוצבו כראוי לסביבה עירונית ארץ-ישראלית קדומה (המאה ה-11 וראשית המאה ה-12) לא יינתן אישור להציב אביזרים שאינם עומדים בקריטריונים שייקבעו מראש. העירייה תנהיג מדיניות ארנונה שתעודד בעלי מלאכה לצאת מהעיר העתיקה ולהעתיק את פעילותם לאזורי תעשייה ומלאכה. בתים שיפנו יוסבו בעיקר על ידי הסקטור הפרטי לשמש כמסעדות, כגלריות כחנויות מזכרות ולשימושי מסחר אחרים האופייניים לסביבה תיירותית. רבים מהמבנים בתחום התיירות מוחזקים באופן לא חוקי. יש לפעול ביד חזקה ובתבונה בכדי להוציא את מי שפלש לנכסים ולמנוע פלישה לנכסים נטושים. על העירייה להקים גוף פיקוח אפקטיבי אשר יאכוף את התקנות והחוקים הנוגעים לתחום התיירותי וימנע השלכת אשפה, השחתת מתקנים ציבוריים וביצוע פעילות הנוגדת את תקנון התכנון והבניה. במקביל לעבודה הרבה על התכנון והתשתית על העירייה לגייס סיוע של משרדי הממשלה ולבחור במספר מוקדים לשיקום אשר יהוו אבן שואבת להתנעת התכנית ולקביעת סטנדרטים לגורמי הסקטור הפרטי אשר יבואו רק בהמשך. השוק העירוני עבר שיקום בהשקעה ממלכתית נרחבת. ראוי להשקיע בשיקום המסגד הלבן ובריכות המים התת-קרקעיות שבתחומו, לדעת מומחים האתר ראוי להיכלל ברשימת אתרי המורשת

הסקירה לעיל הוכנה על ידי תגליות - מיסודו של מכון ישראלי לארכיאולוגיה (ע"ר) כל הזכויות שמורות ©

אין לשכפל, להעתיק, לתרגם, לצלם, להקליט או להעלות למאגר מידע ללא אישור בכתב מנציג מוסמך של תגליות.

תגליות ארכיאולוגיה לכל

מסודו של מכון ישראלי לארכיאולוגיה וע"ר

ליצירת קשר: 08-6611330

העולמית של אונסקו. ניתן לשקם ולפתח את חאן א-פוחאר ואת חמאם רדואן. את המונומנטים האלה יש לנהל כאתרים פעילים. החאן ישמש כמרכז תרבות ואירועים, החמאם ישמש כגלריה לאומנות וכאתר תיירות המשחזר את הווי הרחצה. בעתיד אין לפסול יזמה להשיב עטרה ליושנה ולהפעיל בשנית את החמאם כבית מרחץ תורכי. מונומנט שיוצג כמבנה ללא תוכן לא יוכל לשמש כמוקד משיכה אטרקטיבי דיו לתיירים ולפיכך יהיה קשה לתחזק אותו במידה נאותה בכדי שישמור על חנו במשך שנים.

בנוסף, יש לבצע שורה של פעולות לשם הגברת המודעות הציבורית לפוטנציאל הגלום ברמלה ולתהליכים הדרמטיים שמתרחשים בה. תגובת משלחת חפירות אוניברסיטאית קבועה אשר תבצע את מרבית חפירות ההצלה בעיר וכן תיזום חפירות במקומות הנדרשים לפיתוח תיירותי. המשלחת תפעל להוציא לאור פרסומים פופולאריים שיאדירו את מלאכת החשיפה, השימור, השחזור והפיתוח.

אחת לשנה יתקיים בעיר כנס בינלאומי בו יוצגו מחקרים ועבודות של ארכיאולוגים, היסטוריונים, אנשי שימור, אדריכלים, אומנים ואחרים בכל הקשור בעיר. לכנס השנתי יוזמנו גם קובעי המדיניות במישור הממלכתי והעירוני. הכנס יהווה מנוף חשוב בחשיפת עברה המפואר של העיר, עושרה התרבותי ותכניות הפיתוח התיירותי שלה.

אחת לשנה יתקיים פסטיבל נושאי ברמלה. בפסטיבל יינתן ביטוי לחללים העתיקים המיוחדים לעיר, בהם בריכות המים התת-קרקעיות במתחם המסגד הלבן.

מהיכן יגיעו התקציבים למהפכה הגדולה?

הידעת? מדינת ישראל משקיעה בשנים האחרונות תקציבים של מאות מיליוני שקלים לשיקום ופיתוח מוקדי תיירות.

הידעת? בתים רבים בעיר העתיקה של רמלה הם נכסי נפקדים המנוהלים על ידי חברת עמידר. חלק מהבתים נטושים לחלוטין ואחרים מיושבים על ידי דיירים בדמי מפתח אשר משלמים מאות שקלים לחודש כשכר דירה וסובלים מתנאי מגורים לקויים בבתים עתיקים אשר חלקם מסוכנים ליושביהם ובאחרים התשתיות לקויות.

ברור לכל שהמדינה חייבת לגייס את המשאבים לתחילת התהליך. ראשית יש להשקיע בתכנון. חשוב לבצע פרויקטים אחדים במימון ממשלתי בכדי להעביר מסר ברור לסקטור הפרטי שאכן המפנה בעיצומו. סביר להניח שבשנים הראשונות יהיה צורך לממן בתקציב ממשלתי גם את מנגנון החברה המבצעת. אך לאחר שנים אחדות, כשתיוצר דינמיקה של שינוי בחזותה של העיר ישמש הסקטור הפרטי כמנוף מרכזי בתהליך. את המשפחות השוכנות כיום בדמי מפתח בבתים העתיקים בעיר יש לפנות לדיוור מודרני ומרווח בשכונות החדשות של העיר. הבתים שיפוננו ישוקמו על פי התוכנית ובכל מקום בו ניתן, יוגדלו אחוזי הבניה תוך שמירה על הצביון האותנטי של המרקם העירוני הקדום. הנכסים המשוקמים ישווקו לשימושים המקובלים באתרי תיירות וההכנסות מהשבחת המבנים יופנו לקופת החברה המפתחת. לאחר שנים של השקעה יבקרו ברמלה להערכתנו כ-100,000 תיירים בשנה. העלייה ההדרגתית במספר התיירים תביא לפריחה בפעילות העסקית של העיר ותאפשר לעירייה להמשיך ולפתח את תשתיות התיירות ממקורותיה.

ברור לכל שהמדינה חייבת לגייס את המשאבים לתחילת התהליך. ראשית יש להשקיע בתכנון. חשוב לבצע פרויקטים אחדים במימון ממשלתי בכדי להעביר מסר ברור לסקטור הפרטי שאכן המפנה בעיצומו. סביר להניח שבשנים הראשונות יהיה צורך לממן בתקציב ממשלתי גם את מנגנון החברה המבצעת. אך לאחר שנים אחדות, כשתיוצר דינמיקה של שינוי בחזותה של העיר ישמש הסקטור הפרטי כמנוף מרכזי בתהליך. את המשפחות השוכנות כיום בדמי מפתח בבתים העתיקים בעיר יש לפנות לדיוור מודרני ומרווח בשכונות החדשות של העיר. הבתים שיפוננו ישוקמו על פי התוכנית ובכל מקום בו ניתן, יוגדלו אחוזי הבניה תוך שמירה על הצביון האותנטי של המרקם העירוני הקדום. הנכסים המשוקמים ישווקו לשימושים המקובלים באתרי תיירות וההכנסות מהשבחת המבנים יופנו לקופת החברה המפתחת. לאחר שנים של השקעה יבקרו ברמלה להערכתנו כ-100,000 תיירים בשנה. העלייה ההדרגתית במספר התיירים תביא לפריחה בפעילות העסקית של העיר ותאפשר לעירייה להמשיך ולפתח את תשתיות התיירות ממקורותיה.

הסקירה לעיל הוכנה על ידי תגליות - מיסודו של מכון ישראלי לארכיאולוגיה (ע"ר) כל הזכויות שמורות ©
אין לשכפל, להעתיק, לתרגם, לצלם, להקליט או להעלות למאגר מידע ללא אישור בכתב מנציג מוסמך של תגליות.

תגליות
ארכיאולוגיה לכל
מיסודו של מכון ישראלי לארכיאולוגיה וע"ה

איזירות קשר: 08-6611330

